

Väg 723

Förundersökning längs planerad ny sträckning av
väg 723 på Tjörn

Arkeologisk förundersökning
Stenkyrka socken, RAÄ 621, 560, 340, 171 och 172

Mikael Eboskog

ISSN 1650-3368

Manusförfattare Mikael Eboskog

Layout och grafisk design Pia Hansson (omslag), Pia Claesson, Gabriella Kalmar (inläga)

Redigering Pia Claesson

Tryck och distribution Bohusläns museum

Kartor godkända från sekretessynpunkt för spridning Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419

BOHUSLÄNS MUSEUM

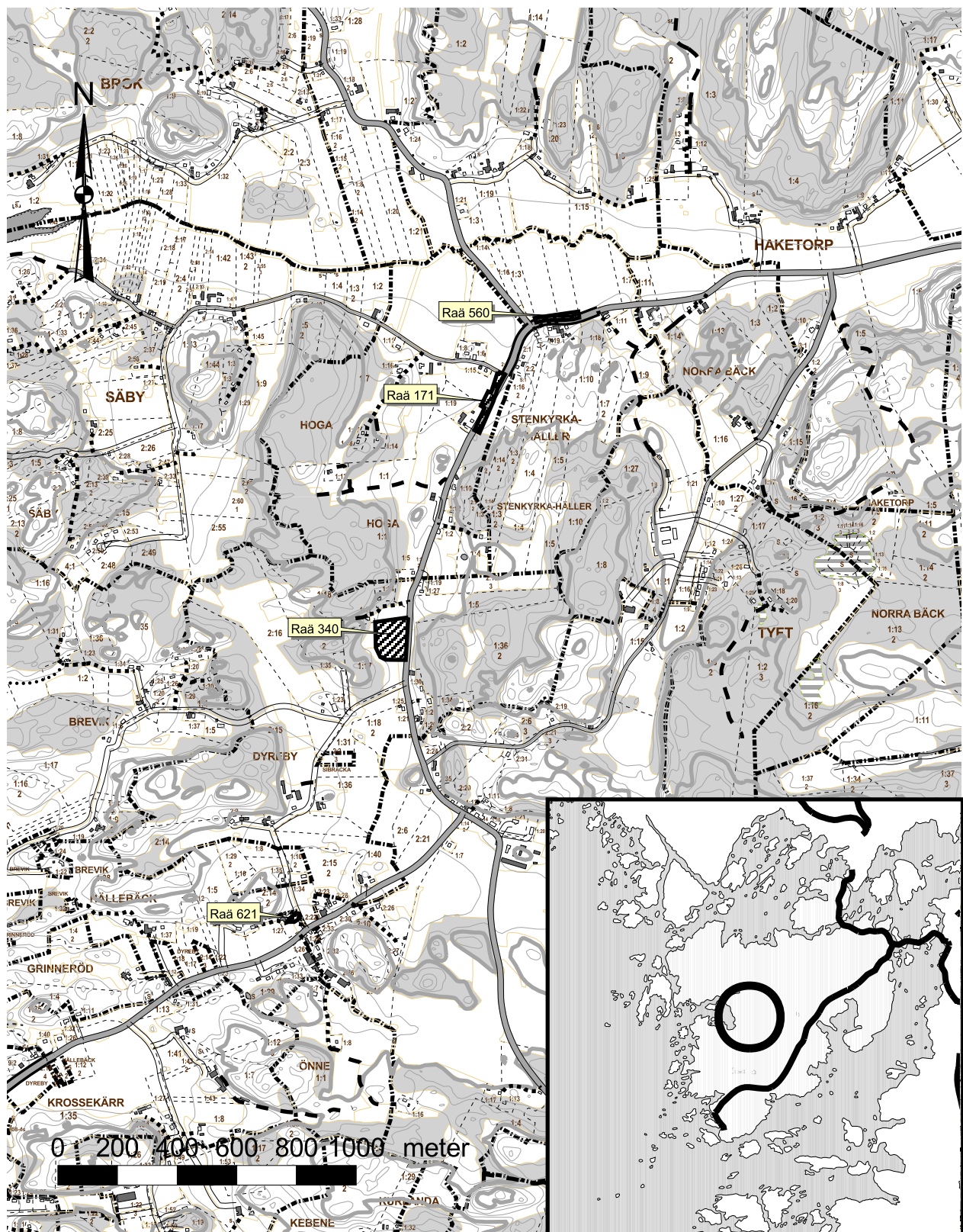
Museigatan 1, Box 403, 451 19 Uddevalla

tel 0522-656500, fax 0522-656505

www.bohusmus.se

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND.....	5
LANDSKAPSBILD.....	6
NATURLANDSKAP.....	6
KULTURLANDSKAP	7
FORNLÄMNINGSMILJÖ.....	7
METODIK	7
RESULTAT	7
STENKYRKA 621	8
STENKYRKA 340.....	8
STENKYRKA 171	8
STENKYRKA 560.....	9
SLUTSATSER SAMT ÅTGÄRDSFÖRSLAG.....	9
REFERENSER.....	11
OTRYCKTA KÄLLOR FÖRVARADE I BOHUSLÄNS MUSEUMS ARKIV	11
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	12
FIGURFÖRTECKNING	13
BILAGOR	13

Figur 1: Utsnitt ur GSD-Fastighets kartan, blad 7B 7a och 7B 8a, med platserna för undersökningarna markerade. Skala 1:20 000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning **Lantmäteriverket** 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419. Inklipp; utsnitt Röda kartan 1:400 000 med undersökningsområdet symboliskt markerat.

Sammanfattning

Mellan den 22 och 25 september år 2003 genomförde Bohusläns museum en förundersökning av fyra fornlämningar i Stenkyrka socken, Tjörns kommun, Västra Götalands län (figur 1). Förundersökningen gjordes på uppdrag av Vägverket, Region Väst, Länsstyrelsen beslut (dnr 431-29299-2003) med anledning av planerad nybyggnation av väg 723 mellan Kållekärr och Hälleback.

Förundersökningens syfte var att klargöra i vilken grad fornlämningarna (Raä 171, 340, 560 och 621) skulle komma att beröras av den planerade vägbyggnationen. I tillägg kommer undersökningarnas resultat ligga till grund för Länsstyrelsens beslut om eventuellt borttagande av berörda fornlämningar.

Förundersökningen genomfördes med sökschakt vilka mättes in med GPS.

Resultatet av undersökningen visade att det vid de båda registrerade historiska gårdstomterna, Stenkyrka 621 och 560, inte påträffades några spår efter aktiviteter tillhörande ett äldre gårdsbruk inom undersökningsområdet. Mot denna bakgrund bedömer Bohusläns museum att inga ytterligare antikvariska åtgärder här är vetenskapligt motiverade.

Inom fornlämningsområdet tillhörande Stenkyrka 340, påträffades sparsamma spår efter förhistoriska aktiviteter. Den ringa mängden fynd och tillika avsaknaden av anläggningar, tyder dock på att fornlämningens centrala delar finns längre västerut. Därmed bedömer Bohusläns museum att det inte heller här är motiverat med ytterligare antikvariska åtgärder.

På gravfältet, Stenkyrka 171 med den intilliggande gravhögen Stenkyrka 172, kunde ganska omgående konstateras att här fanns spår efter gravar som inte var synliga innan avbaningen av matjorden. Sammanlagt påträffades 10 anläggningar innehållande kol/sot och brända ben. Sju mindre, sannolikt flatmarksgravar och tre större, sannolikt högbottnar. Gravhögen (Raä 172), den så kallade *Kungshögen*, kom efter undersökningen 20 meter från närmsta gravanläggning vilket innebär att denna formellt kan betraktas som en del av gravfältet Raä 171. Resultatet av undersökningen visade att det sannolikt finns ytterligare gravar inom området som förbinder de idag ovan mark synliga gravarna. Bohusläns museum anser att, vid en eventuell vidare exploatering av området, så bör berörd del av gravfältet föregås av en slutundersökning.

Bakgrund

Mellan den 22 och 25 september år 2003 genomförde Bohusläns museum en förundersökning på fyra fornlämningar (Raä 171, 340, 560 och 621) i Stenkyrka socken, Tjörns kommun, Västra Götalands län (figur 1). Förundersökningen gjordes på uppdrag Vägverket, Region Väst, Länsstyrelsens beslut (431-29299-2003), med anledning av planerad nybyggnation av väg 723 mellan Kållekärr och Hälleback.

Bohusläns museum utförde 1999 en särskild arkeologisk utredning av sträckningen (BM Rapport 2000:1). Vid denna utredningen framkom inga nyupptäckta fornlämningar men Bohusläns museum bedömde att de kända fornlämningar som berördes av sträckändringen borde förundersökas.

Föreliggande förundersökning syftade dels till att klargöra i vilken grad dessa fornlämningarna skulle komma att beröras av den planerade exploateringen och dels till att bedöma fornlämningarnas karaktär och vetenskapliga potential i den regionala kunskapsuppbyggnaden. Förundersökningens resultat kommer att ligga till grund för Länsstyrelsens beslut om eventuellt borttagande av berörda fornlämningar.

Fornlämningarna som ska förundersökas är två äldre gårdstomter, en stenåldersboplats och ett gravfält. Både gårdstomterna och boplatsens registrerade läge ligger i anslutning till exploateringsområdet. Förundersökningen skall i dessa fall avgöra om ytan för vägens arbetsområde sammanfaller med fornlämningarnas utbredning. Förundersökningen av det kända gravfältet (Raä 171), skulle endast omfatta den del av gravfältet som föll inom vägens arbetsområde.

Angående Raä 171 och 172 så skriver den dåvarande intendenten Nils Niklasson vid Göteborgs arkeologiska museum (1939), då planeringen av dagens väg låg för handen: "På åkern väster om (där en mindre gravhögen finns markerad på lagaskifteskartan) kungshögen, där vägen kommer att gå, har tidigare funnits ett flertal gravhögar, vilka dock sedan årtionden varit överplöjda och utjämnade – vid min vistelse på Tjörn 1914 var förhållandet likadant som nu. Då plöjning under årtal gått ganska djupt, är det föga troligt, att spår av de forna högarna eller ens några fyndföremål ännu skulle påträffas..." (Brev N.N – Riksantikvarien 9.3 1939). Det visade sig, som det framgår nedan, att han hade fel på den punkten, spåren finns kvar.

Landskapsbild

Naturlandskap

De aktuella fornlämningarna ligger i ett för Bohusläns vidkommande typiskt kustlandskap, vilket karaktäriseras av berg- och hållmarker med de odlingsbara dalgångar insprängda där emellan.

De nu för undersökningen aktuella fornlämningarna ligger längs med nuvarande vägsträckning för väg 173. Denna löper i södra kanten av en dalgång, i östvästlig riktning, parallellt med Säby å som har sitt utlopp i havet vid Säby kile. Dalgången karaktäriseras av ett öppet och låglänt betes- och åkerbrukslandskap som avgränsas av branta berg- och hållmarker.

Från Hoga där vägen viker av mot söder är landskapet mer höglänt och småkuperat. Här går sträckning över ett sadelläge genom en smal dalgång ut

mot det öppnare landskapet kring Dyreby och Sibräcka. Dalgången nyttjas här huvudsakligen för bete.

Kulturlandskap

Området präglas idag av genomkorsande vägar och i huvudsak modern bebyggelse. Bebyggelsen ligger vanligen i traditionella lägen utmed dalgångarnas sidor och på impediment i åkermarken, även om avvikelser förekommer. Marken brukas huvudsakligen som åker- och betesmark med marginellt skogsbruk i höjdlägen.

Fornlämningsmiljö

Området mellan Stordal och Hoga finns uttaget i Länsstyrelsens sammanställning av fornlämningsmiljöer. Inom området finns fornlämningar från tidig stenålder till medeltid (bilaga 12), vilket ger ett tvärsnitt av Bohusläns fornlämningsbestånd i ett för detta typiskt sprickdalsparti (Bertilsson-Winberg 1984:109). Det för undersökningen aktuella Hogagravfältet (Stenkyrka 171) och Kungshögen (Stenkyrka 172) är de största enskilda fornlämningarna i området. I närheten finns ytterligare gravar i form av högar (Stenkyrka 229, 671), röse (Stenkyrka 152) och stensättningar (Stenkyrka 148 och 341). Det finns också Skålgrops- och hållristningslokaler (Stenkyrka 151 och 197), förhistoriska boplatser (Stenkyrka 170, 173, 339, 340, 342, 343, 439, 498-500 och 669) samt by-/gårdstomter (Stenkyrka 559 [Norra Bäck], 560 [Häller], 595, 596, 621 [Hälleback]). Det har även registrerats en del lösfynd i närområdet (Stenkyrka 149, 667).

Metodik

Metoder som kom att användas var:

Sökschakt med grävmaskin på åker- och betesmarken. Schakt, anläggningar och fynd mätes in med GPS. Dokumentationen och inmätningarna av data registrerades i fältdokumentationssystemet Intrasis. Kol insamlades för ¹⁴C dateringar.

Resultat

Sammantaget för samtliga förundersökningsområden drogs 13 stycken schakt till en sammanlagd längd av ca 500 m. Schakten var 1,5 meter breda och mellan 10 och 60 meter långa. Djupet varierade mellan 0,3 och 0,6 m. Alla schakt drogs i betes-/åkermark och i 11 av schakten påträffades fynd och/eller anläggningar. Nedan beskrivs de enskilda fornlämningarna var för sig, med början i söder. För schaktplan se bilaga 1-5, för beskrivningar av schakt, anläggningar och fynd se tabell 1-3 i bilaga 7-9. De resultat från ¹⁴C-analysen

som redovisas nedan är kalibrerade värden med 2 sigmas säkerhet som även återfinns i bilaga 11.

Stenkyrka 621

Typ: By/gårdstomt.

Resultat: Matjorden var ca 0,3 meter djup och därunder var siltig lera med tydliga plogspår. Inga anläggningar påträffades. I ett schakt (S100) hittades i matjorden och mot botten av schaktet fynd av rostiga järnklumpar, fragment av äldre typ av tegelpannor, små fragment av keramik, några bitar av slagen flinta och obrända ben av nöt. Fynden var ej koncentrerade utan var spridda i matjorden. Fynden tillvaratogs inte.

Åtgärd: Inga vidare antikvariska åtgärder.

Stenkyrka 340

Typ: Boplats.

Resultat: Matjorden var drygt 0,3-0,6 meter, tjockast längst ner i slutningen. Under matjorden var lera – siltig lera i vilken tydliga spår efter plogen avtecknade sig. Inga anläggningar påträffades. Enstaka spridda fynd av slagen flinta gjordes i två av schakten (S102 och S103). Bland annat fanns det två kärnor och en skära bland flintmaterialet. I ett av schakten (S104) hittades två fragment av förhistorisk keramik. Fynden tillvaratogs inte.

Åtgärd: Inga vidare antikvariska åtgärder.

Stenkyrka 171

Typ: Gravfält.

Resultat: Matjordens tjocklek varierade mellan 0,3 och 0,4 meter. Därunder var en ganska hård packad siltig lera. På sina håll syntes spår efter plogen i den ljusare leran. Enstaka större stenar påträffades.

Sammanlagt påträffades 10 anläggningar med kol/sot och brända ben i ytan, i två fanns även sten i fyllningen (bilaga 5). Huvuddelen (7 st) var endast 0,3 och 0,5 meter i diameter medan tre stycken (A224, A225 och A226) var 1-7 meter och närmast runda. Av dessa sju hade två stycken en stenpackning (A217-A223).

I schakt 107 hittades slagen flinta bland annat en skrapa samt en större bit rosenkvarts. I schakt 111 hittades slagen flinta och kvarts, en droppformad sten, harts, keramik och obränt ben.

Kolprov togs från två av brandlagren (A226 och A217). Provet i den förstnämnda taget på asp, daterades till 890AD - 980AD (dvs. vikingatid) och provet i A217 var av ek och daterades till 230AD-340AD (dvs. yngre romersk järnålder). Provet från anläggningen A217 daterades trots att det var av ek för att ge ytterligare en fingervisning om gravarnas ålder eftersom endast två prov togs ut.

Gravhögen (Raä 172) bör ses som en del av gravfältet (Raä 171). Mot bakgrund av undersökningsresultat finns det anledning att tro att det finns ytterligare gravar i området som förbinder de idag ovan mark synliga gravarna. Eftersom exploateringen eventuellt kan komma att beröra de ovan jord synliga gravarna gjordes även en inmätning av dessa.

Fynden tillvaratogs.

Åtgärd: Slutundersökning bör föregå en ev. exploatering.

Stenkyrka 560

Typ: By/gårdstomt.

Resultat: Matjorden var ca 30 cm och därunder var siltig lera och även här syntes plogspår. Inga anläggningar påträffades. Fynd av en flinta, några fragment av keramik och rödgodsfragment hittades. Fynden tillvaratogs inte.

Åtgärd: Inga vidare antikvariska åtgärder.

Slutsatser samt åtgärdsförslag

Det huvudsakliga syftet med förundersökningen var att belägga i var mån fornlämningarna berörs av en ev. nybyggnation samt att bedöma fornlämningarnas omfattning, karaktär och deras vetenskapliga status.

Vid de båda historiska gårdstomterna (Stenkyrka 621 och 560) påträffades enbart enstaka fynd i matjorden. Inget av det som påträffades inom undersökningsområdet tyder på spår efter aktiviteter tillhörande ett äldre ev medeltida gårdsbruk. Mot denna bakgrund bedömer Bohusläns museum att inga ytterligare antikvariska åtgärder här är vetenskapligt motiverade.

Nedanför den registrerade boplatsen Stenkyrka 340, påträffades inom undersökningsområdet sparsamma spår efter aktiviteter i form av fynd av flinta och keramik. Den ringa mängden fynd och tillika avsaknaden av anläggningar, tyder på att fornlämningens centrala delar finns längre västerut och högre upp i terrängen. Mot ovanstående bakgrund anser Bohusläns museum att det inte heller här är motiverat med en fortsatt undersökning.

Mellan gravhögen (Stenkyrka 172) och gravfältet (Stenkyrka 171) påträffades ytterligare gravrester i form av sju mindre och tre större brandlager. De senare är troligen högbottnar vars överbyggnad idag är borta.

Dateringen visade på vikingatid med undantag av prov nummer två som gav yngre romersk järnålder. Denna äldre järnåldersdatering är dock mycket osäker då detta härrör från ek vars egenålder mycket väl kan utgöra ett par hundra år.

På den västra sidan av vägen var gravarna hårt ansatta av odling, medan de öster om vägen är bättre bevarade. Dock är tillräckligt av gravfältet bevarat för att vidare undersökningar skall kunna ge värdefull kunskap om denna tids gravar och gravseder. Konkreta frågeställningar inför kommande arbete skulle

kunna vara: gravarnas inbördes kronologi, gravfältets användningsperiod och spår efter ritualer i samband med begravning.

Förundersökningen visade att gravfältet har en större utbredning och fler gravar än vad som tidigare var känt. Trots den höga bortodlingsgraden, i framförallt den västra delen av gravfältet, fanns lämningar kvar av stor vetenskaplig potential. Utifrån den nuvarande vägplanen kommer de genom förundersökningen upptäckta gravarna samt de tre ovan jord synliga gravarna (A203, A206, och A216) att beröras av byggnationen. Bohusläns museum anser därför att vidare exploatering och borttagande av ovan nämnda gravar bör föregås av en slutundersökning (bilaga 6). Vidare bör hänsyn tas till de delar av gravfältet som inte berörs av exploateringen, genom att en tydlig avgränsning av arbetsområdet sker.

Referenser

Ortman, O 2000. Väg 723 Källekärr-Hälleback. Arkeologisk utredning. Bohusläns museums rapport 2000:1. Uddevalla

Bertilsson, U. Winberg, B. 1984. Fornlämningsmiljöer i Göteborgs- och Bohus län. Kulturhistorisk rapport nr 10. Länsstyrelsen i Göteborg och Bohuslän.

Otryckta källor förvarade i Bohusläns museums arkiv

Brev från Nils Niklasson till Riksantikvarieämbetet, 9/3 1939.

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	431-29299-2003
BM dnr:	248/03 K
BM pnr:	1189
Intrasisprojekt:	BM031189001
Fornlämningsnr:	621, 560, 340, 171 och 172
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Tjörn
Socken:	Stenkyrka
Fastighet:	Dyreby 1:17, Hoga 1:1, Hälleback 1:27, Stenkyrka-Häller 1:4 och 1:5
Ek. karta:	7B 7a och 7B 8a
Läge:	x6438664 - x6440629 y1251459 - y1252729 Z 0-20
Koordinatsystem:	RT90
Höjdsystem:	MSL
Uppdragsgivare:	Vägverket, Region Väst
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Mikael Eboskog
Fältpersonal:	Mikael Eboskog och Karin Berggren
Konsulter:	Vedlab, Poznan
Fältarbetstid:	2003-09-22 till 2003-09-25
Arkeologtimmar:	64
Undersökt yta:	555 m ²
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv
Fynd:	Förvaras i Bohusläns museums magasin (F nr: 1-25). UM nr 29067.

Figurförteckning

Försättsblad: Hogadals utmarker 1775.

Figur 1: Utsnitt ur GSD-Fastighets kartan, blad 7B 7a och 7B 8a, med platserna för undersökningarna markerade. Skala 1:20 000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.** Inklipp; utsnitt Röda kartan 1:400 000 med undersökningsområdet symboliskt markerat.

Bilagor

Bilaga 1. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 7a, med undersökningsområdet Raä 621 och schakt markerade. Skala 1:1000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 2. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 7a, med undersökningsområdet Raä 340 och schakt markerade. Skala 1:2000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 3. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 8a, med undersökningsområdet Raä 171 och schakt markerade. Skala 1:2000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 4. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 8a, med undersökningsområdet Raä 560 och schakt markerade. Skala 1:2000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 5. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 8a, med schakt, anläggningar och inmätta synliga gravar på Raä 171 markerade. Skala 1:1000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 6. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 8a, med föreslagen slutundersökningsområde vid Raä 171 markerat. Skala 1:5000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. **Lantmäteriverket 2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.**

Bilaga 7. Tabell 1: Schakt

Bilaga 8. Tabell 2: Anläggningar

Bilaga 9. Tabell 3: Fynd

Bilaga 10. Analysrapport 1: Vedlab rapport 0409.

Bilaga 11. Analysrapport 2: Poznan Radiocarbon Laboratory rapport 510/04.

*Bilaga 12. Utsnitt ur fastighetskartan, blad 7B 7a och 7B 8a, med fornlämningar i närmiljön markerade. Skala 1:20000. Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket **2005-07-18. Dnr 601-2005/1419.***